

BUDSTIKKEN

1958

DANSK FOLKEMUSEUM
NATIONALMUSEETS 3. AFDELING
KØBENHAVN

Københavns buntmagerlavs lade

Af Poul Strømstad

BUNTMAGERLAVET i København fik nye lavsartikler i 1672 og blev derved et selvstændigt lav, mens det tidligere havde udgjort et fælles lav med skinderne. Til de nye lavsartikler og lavets protokoller måtte man naturligvis have en ny lade; det fik man da også, og den er stadigvæk i lavets eje. Det mærkelige ved laden er imidlertid, at den bærer årstallet 1671 og altså er udført, før lavet var oprettet. Hvem der har ladet den fremstille, vides ikke med sikkerhed, og heller ikke snedkeren, der har udført den, kender man. Lavets arkivalier oplyser intet herom, men de kan dog kaste lidt lys over forholdene inden for skinder- og buntmagerlavet i 1660erne og derved støtte formodningerne om, hvem der sørgede for, at lavet fik en ny lade i så god tid.

Laden er udført i egetræ i barokstil. Låget er aftrappet og tilbagevigende og forsynet med sorte springlister. Lågekanten er kraftigt profileret og bidrager til at give laden dens tunge udseende. Forsiden er opdelt i tre dele: et bredt midterfelt og to smallere sidefelter. Midterfeltet, der går fra ladens overkant til springlisten langs bunden, er udfyldt med et relief skåret i lyst træ, rimeligvis poppel. Relieffet viser buntmagernes lavssymbol: to oprejste løver, der med den ene pote holder et forværk imellem sig, mens de i den anden pote holder et draget sværd. Over forværket, der bærer årstallet 1671, ses et barnehoved omgivet af stiliserede vinger. Sidefelterne, der er symmetriske, har fornedet et fremskudt fodstykke. På dette fundament hviler i hvert felt to snoede, sortpolerede søjler.

Fig. 1. Københavns buntmagerlavs lade 1671. Stadig i lavets eje.

Nationalmuseet, N. Elswing fot.

Fodstykket er kantet af sorte springlister, og mellem søjlerne ses på ladens væg et hellebardagtigt ornament i mahogni. Fodstykkets springlister fortsætter på ladens endeflader og bagside. I hver endeflade er i et sortpoleret rektangulært felt omgivet af springlister fastgjort et bærehåndtag af jern. Laden er opbygget som et stykke arkitektur; dens fremspringende sidefelter, det særligt udsmykkede midtparti og det tilbagevigende låg minder om datidens palæer.

Gennemgår man skinder- og buntmagerlavets protokoller og papirer fra 1660erne støder man gang på gang på notater om stridigheder og uoverensstemmelser mellem lavsbrødrene.

I 1663 anklagedes »Knud Olluffsen formedelst it Quindis Person som Hand Haffr Hafft Paa Hans Wersted, Huorfor Knud Olluffsen bleff

Fig. 2. Københavns buntmagerlavs lade. Detalje med lavssymbol og årstal.
Nationalmuseet, N. Elswing fot.

tilkiendt aff Laugit at schal affschaffe Samme Quindfolch. Och for Sin forseelse Hand Haffuer forbrut sig imod Laugit Haffer vi hannem tilkiendt at Hand schal gieffue till Straff 4 rixdr ... « Senere på året »Haffuer vi vorit Sambiet och da opstod Anders Christensen och anklagede paa en Suend ved Naffn Jørgen Pedersen for gewalt som er sked hannem aff en Soldat som Jørgen Pedersen Haffr ført indmedsig och den Soldat Haffr Huget en anden Suend et Stoert Hoell i Hans Hoffuet, da Haffr vi tilkiendt Jørgen Pedersen at Hand schal betale Balberer Løn och at forlige sig med Anders Christensen i Wenlighed som det sig bør.« Og på lavssamlingen den 17. april 1665 »opstod Peter Andersen och anklaget Hans Burmester anlangendis at Hans Burmester Haffr Huset och hellet och ædet och dricket med en Suend som staar schreffuet i den Sorte

Boegh formedelst Hand er bortgaaen med Nøglen til suennennis Lade, och Haffr wi mester alle Sambtyck at Hans Burmester schal gieffue 4 rix til Straff for Hans forseelse, och Hans Burmester ville ingen Straff indgaa, da Haffr wi forwist hannem Laden intill Hand sig indstiller«.1 Der er dog også indførsler af anden art end de ovenfor anførte, men helhedsindtrykket er stor ufordragelighed. En af årsagerne hertil var, at lavet var sammensat af flere grupper håndværkere, som hver især søgte at tilrive sig retten til at udføre de andre gruppers arbejde. Fra gammel tid havde skinderne - og herunder en gruppe af handskemagerne - og buntmagerne stået i lav sammen. Oprindeligt havde de for at blive mestre skullet udføre det samme mesterstykke, men allerede i 1515 var de to hovedgrupper, skindere og buntmagere, skilt så meget fra hinanden, at de, skønt de stadig stod i lav sammen, dog havde hver sit mesterstykke.² Hovedreglen for arbejdsdelingen mellem skindere og buntmagere var, at skinderne kun måtte forarbejde varer af lamme- og fåreskind, mens buntmagerne kun måtte arbejde med vildtskind. Endnu i 1623 fik de lavsartikler sammen, og samarbejdet gik stadig nogenlunde. Men efter svenskekrigene og enevældens indførelse i 1660 skærpedes kampen; der var for lidt arbejde til lavets medlemmer, og de to gruppers rivaliseren udartede, som vi har set ovenfor, til skændsmål, retssager og endog vold. Og det var ikke blot lavsbrødrene indbyrdes, der lå i hårene på hinanden. De måtte samtidig forsvare sig mod fuskere og bønhaser, der stod udenfor lavet, og som ved lavere priser påførte lavet konkurrence og svækkede dets monopolstilling. Ustandselig lyder der klager fra handskemagerne inden for lavet over, at folk uden for lavet går dem i næringen »os til stor Indpas og Afbræk«.3

I slutningen af marts 1670 syntes et par af buntmagerne, Rudolf Boldevin og David Schwartz, at nu kunne det være nok. Flere gange

tidligere havde man indsendt ansøgning til magistraten om at få oprettet et selvstændigt buntmagerlav, men hver gang havde man fået afslag med henvisning til, at en sådan ordning ikke kunne ske »uden sær Kongelige Naadigst bevilling«. Derfor henvendte de sig nu direkte til kongen. Den 23. marts indsendte de ansøgning om at få eget lav, og de fremhævede, at der i det bestående lav var så mange håndværkere af hver slags, at de godt hver især kunne udgøre et selvstændigt lav. Desuden anførte de, at buntmagere og handskemagere »Nu nogle Aar haffr ligget I Strid sammen; aff Aarsag handwercherne er stridige j deris Rettighed och Artichler och ei kand eenis«. ⁴

Fra kongen, d. v. s. kancelliet, oversendtes ansøgningen den 28. maj til magistraten med befaling om at udarbejde et udkast til lavsartikler for buntmagerne. ⁵

I mellemtiden samlede skinderne og handskemagerne i lavet sig til modstand. Den 27. juni indsendte »Samblige Laugsbrødre aff skindere och handschemagere udj Buntmagger Lauget« en to sider lang skrivelse til magistraten med klage over de to buntmagere, der havde rejst sagen. ⁶ Allerførst vil man gerne have at vide, hvordan det kan gå til, at to buntmagere kan indsende ansøgning uden patronens, oldermandens og bisiddernes vidende. Det må vist være fordi »dj bilder dem noget ind, lige som de waar aff høiere stand, och mere end som en Anden fattige handwerchsmand monne were«, Stridigheder kender man intet til; der har ganske vist været en sag i 1667, hvor skinderne havde indstævnet oldermanden og bisidderne i en strid om nøglen til laden m. m., men det står sort på hvidt i rådstueprotokollen, at denne strid er bilagt. Man vil derfor gerne have oplyst, hvad det er for stridigheder, der er i lavet, som man nu har haft i fællesskab i langt over 100 år. Efter skindernes og handskemagerernes mening er der ingen grund til at opdele lavet, da det ikke

tæller så mange medlemmer. Iøvrigt er der jo samlet mange håndværkere i andre lav, f. eks. smedenes, og der kan man jo godt enes. »Men disse tuende unge mestere dj ville nu Raade noget, och hafue een grade høier end som vi andre fattige Laugsbrødre«. Sluttelig udtrykker man håb om, at de to mestre må blive straffet, andre til eksempel, og om at lavet må fortsætte uændret og bevares i den skikkelse, det har haft i mange år.

Men skinderne og handskemagerne talte for døde øren. Ganske vist gav magistraten den 8. august 1670 rådmand Bjørn Jacobsen ordre til at forsøge en mægling mellem parterne.⁷ Den fandt sted den 18. august, men førte ikke til noget forlig. Buntmagerne forlangte, at lavets ejendom skulle deles i to lige store dele, og at lavsbøgerne skulle nyindrettes. De lovede at afholde sig fra alt arbejde, der faldt ind under skinder- og handskemagerlavets område, ligesom skinderne og handskemagerne lovede at holde sig fra buntmagernes domæne. Så langt var man enige. Men buntmagerne ville have tilladelse til at afkøbe slagterne lammeskind i større partier for at sælge dem videre til udlandet. Til gengæld skulle skinderne og handskemagerne have ret til at handle med vildtskind. Ingen af parterne måtte dog forarbejde disse varer, men kun handle med dem, således som det stod enhver borger frit for. Skinderne og handskemagerne vil aldeles ikke høre noget herom, men kræver at det forbydes, buntmagerne at handle med lammeskind og at det pålægges dem at »forblifue ved deris Viltfoder Werch«. Da man ikke kunne blive enige, måtte rådmanden overgive sagen til videre afgørelse.

Da magistraten nu indså, at al mægling var forgæves, lod den samtlige medlemmer af lavet sammenkalde på rådstuen. Her oplæstes lavsartiklerne i alles overværelse, og på grundlag af de gamle artikler affattede man så nye for de to fag. Udkastene er dateret den 3. november 1670 og er signeret af den samlede magistrat.⁸

Set fra de to mestres synspunkt var sagen nu i god gænge. De havde opnået, hvad de havde ansøgt kongen om: udkast til artikler for et selvstændigt buntmagerlav. De havde endog opnået, at magistraten i udkastene havde foreslået, at buntmagerne fik den omstridte tilladelse til at opkøbe lammeskind i større partier og sælge dem til udlandet.

Boldevin og Schwartz har sikkert ment, at den kongelige bekræftelse af artiklerne hurtigt ville finde sted, og de lod derfor en snedker gå igang med at lave en lade til det nye lav.

De havde imidlertid ikke taget den langsomhed, hvormed lavssager på den tid behandlede, i betragtning. Kancelliets og statskollegiets arbejde med lavssagerne havde i tiden fra enevældens indførelse til begyndelsen af 1669 kun frembragt fire nye lavsskråer i København. Behandlingen af sagerne fremmedes ikke ved, at statskollegiet efterhånden skiftede karakter og blev mere og mere adeligt og endnu mindre ved Frederik den 3.s død i februar 1670.⁹

Christian den 5.s reformer satte igen gang i sagen, men alligevel måtte buntmagerne vente til den 30. november 1672, før de fik deres nye artikler,¹⁰ og skinderne, der iøvrigt samtidig skiftede navn til pelsnere, og handskemagerne måtte vente helt til den 20. marts 1673.¹¹

I indledningen til buntmagerens artikler udtales, at kongen vil forunde buntmagerne behørig friheder og artikler og samtidig ændre det hidtidige buntmageri av, da det »til misbrug og adskillige inconvenientzer kunde giffve aarsag og andledning«. Såvel buntmagerens som pelsnernes og handskemagerens artikler følger nøje magistratens udkast fra 1670. Buntmagerne får ret til at opkøbe lammeskind i partier, men kun til videresalg, de må ikke forarbejde dem, og i det hele taget må de kun bruge lammeskind til underforing af »Ringe Huer«. Pelsnere og handskemagere må handle

med vildtskind og bræmme handsker dermed, men iøvrigt ikke forarbejde disse skind.

De to buntmageres aktion var lykkedes over al forventning. Hvad man ikke havde kunnet opnå gennem de tidligere ansøgninger havde de nu opnået: et selvstændigt buntmagerlav, der oven i købet havde fået ret til at handle med pelsnernes råvare, lammeskind. Der kan ikke være tvivl om, at buntmagerne og især »de tvende unge, urolige mestere« har været tilfreds med denne nyordning. At pelsnerne og handskemagerne ikke var slet så tilfreds viste sig ved, at de ikke gjorde sig synderlige anstrengelser for at få fat i de nye artikler. De ligger den dag i dag i kancelliets arkiv og har i 1681 fået følgende påskrift: »NB. Dette er icke endnu fra Cantzeliet affordret 5 Nobr.81«. ¹²

Om de to mestre er at sige, at den ene af dem, Boldevin, blev det nye lavs første oldermænd. I 1689 nævnes han som »kongens buntmager«. ¹³ Hvornår han er tiltrådt som oldermænd vides, ikke, men i hvert fald var han medvirkende til, at lavet fik en lade, der har den mærkværdighed, at den bærer årstallet 1671, til trods for at lavet først er oprettet i 1672.

HENVISNINGER

- [1] Buntmagerlavets arkivalier i Stadsarkivet, dokument nr. 1. - [2] C. Nyrop: Danmarks Gilde- og Lavsskråer. II, s.356-358. - [3] Laurits Pedersen: Københavns Garverlavs Bog. 1935, s.42-62. - [4] Stadsarkivet dok. nr. 4. - Trykt i Laur. Pedersens ovennævnte værk s. 57-58. - [5] Kjøbenhavns Diplomatarium VI, s.337. - [6] Stadsarkivet dok. nr.S. - [7] Stadsarkivet dok. nr. 9. - [8] Dokument i lavets eje. - [9] C. Nyrop: Den danske Enevoldsmagt og Lavene. 1909. [10] Rigsarkivet, Sjællandske registre 1672, nr. 332. - [11] Rigsarkivet, Sjællandske registre 1673, nr. 77. - [12] Rigsarkivet, Sjællandske registre 1673, nr. 77, bilag. [13] Kjøbenhavns Diplomatarium III, s. 675.